

NYERGES
ANDRÁS

MAKÓ
SZOMSZÉDJA
JERUZSÁLEM

(1993–2013)

TÖRTÉNELEM, POLITIKA, SAJTÓ, IRODALOM

KRONOSZ KIADÓ

Nyerges András

Makó szomszédja Jeruzsálem

NYERGES ANDRÁS

MAKÓ
SZOMSZÉDJA
JERUZSÁLEM
(1993–2013)

Történelem, politika, sajtó, irodalom

Kronosz Kiadó
Pécs, 2014

Készült a szerző 75. születésnapjára

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2014-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-81-8

© Nyerges András
© Kronosz Kiadó

A MÚLT LEHELETE

PLÁTÓ, MUNDÉRBAN

Most tudjuk csak, utólag, hogy amikor a rendszerváltás bekövetkezett, mennyi illúziót melengettünk a keblünkön. Azóta sokban csalatkoztunk, de talán egyikben sem annyira, egyikben sem olyan gyorsan, mint abban, hogy egyszer s mindenkorra vége a mundéros időknek. Ami engem illet, egész életem során tömérdek bajom származott abból, hogy jónak tudott ügyekért mindig kész voltam harcolni – de mundért felölni nem. Azok, akik a mundért osztogatják, vonakodásomat rendszerint úgy fogták fel, hogy csak félszívvel állok be a sorba, de a világ előtt nem vállalom a hovatartozásomat. Ebből pedig az következett számukra, hogy adott esetben engem lehet majd könnyű szívvel „beáldozni”. Ezzel szemben magam úgy értelmeztem a dolgot, hogy nekik csak a mundérviseles a fontos, az azonban, hogy mit művelünk a mundérban, keveset vagy semmit se számít.

Ebből a sokakéval közös, többször ismétlődő társadalmi élményből táplálkozott az az illúzió, hogy egy másfajta rendszerben megengedhetjük és meg is engedjük majd magunknak a régi görög etika ama luxusát, miszerint „barátom Plátó, de még inkább barátom az igazság”. Azt reméltük, kimondhatóak lesznek végre azok az igazságok is, amelyek olyasvalaki számára kínosak, aki nem a velünk szemközti, hanem az innenső oldalon áll. Mi több: azt, hogy kicsoda áll velünk szemközt és ki mellettünk, szintén az dönti el, hogy melyikük mond igazat. Átjárhatóak véltük a régi frontokat, és másféle – minőségi – értékrendet képzeltünk el, azt gondolván, hogy a társadalom is örömmel fog efféle elvek mentén újrendeződni, hiszen a mundér itt is, ott is nyűg volt az embe-
reken, aki pedig ezidáig fel nem öltötte, bolond lesz éppen most bármiféle egyenruhába belebújni.

Ha valamiből – hát ebből aztán nem lett semmi.

Sőt.

Mundérosabb ma a világ, mint azelőtt bármikor. Igaz, megnőtt a választék: már egyenruhák tömkelege közül lehet választani. Választani lehet, csak egy dolog kizárt: az, hogy ne öltük fel egyiket sem. Mundértalannak lenni ma olyasmí, mint élve eltemetkezni. Verbuválás zajlik mindenfelé, most pedig, hogy érzékelhető közelségbe kerültek a választások, a politikai élet jóformán egyébből sem áll, mint toborzásból. Az előző rendszer végnapjaiban az egyenruhát már lehetett laza cinizmussal is viselni (begombolatlanul hagyni a nyaknál, díszszsebkendővel eltakarni az érdemrendet, leffegtetni a rosszul felfércelt váll-lapot, üresen hagyni a pisztolytáskát és így tovább), mintegy jelezve a kívülállóknak, hogy ez a mundér immár a viselője számára is kényelmetlen, sőt komolyan vehetetlen. Ezt manapság nem lehet. Itt az újabb kötelező drill, az előírt áhitat, minden gombnak ragyognia kell, semmi viccelődés, semmi összekacsintás másokkal. „Az egyenruhám én vagyok” – mondja ez a régi-új szolgálati szabályzat, s ami a legszomorúbb az egészben: íme, az állampolgár, aki még három éve is arról lelkendezett, hogy de jó lesz, ezentúl sehová sem kell besoroztatnia magát, most ott masírozik valamely reguláris politikai erő színeiben és engedelmes-tehetetlenül tűri a kiképzést, a másféle mundérban pompázókat pedig megtanulja nem ellenfélnek, hanem ellenségnek látni.

Közéletünk máris úgy fest, mintha minden tábor legfőbb jelszava a Széchenyi Istvánnak tulajdonított mondás lenne, miszerint „olyan kevesen vagyunk, hogy az apagyilkosnak is meg kell bocsátani!”

No, ez ma kapóra jön mindenkinek.

Kormánypárt is, ellenzék is szemlátomást úgy érzi: az övéi olyan kevesen vannak, hogy még a (mutatis mutandis) „apagyilkosnak” is meg kell bocsátania. Ez pedig, az ilyen folyamatok torz, de törvényszerű logikája szerint, ahhoz vezet, hogy mindkét oldalon sorba állnak az „apagyilkosok”, hiszen csak fel kell öltetniük a megfelelő mundért, és vagy itt, vagy ott, de valahol mindenképpen megbocsátják nekik a múltat.

Persze, még ennél is célravezetőbb (mármint az ő szempontjuktól), ha a múltat mázolja át olyanná, hogy ne is legyen mit megbocsátani, sőt, a megbocsátandó dolgok dicsőségként könyveltessenek el. Meggyőződésem például, hogy a két világháború közötti időszak jobboldalisága pontosan így és ezért minősül újabban már centrumpolitikának, a szélsőjobboldaliság egyszerű jobboldalisággá szelídül – post festa, végül pedig még megérjük, hogy a fenti módszerrel a nyilas-fasiszta irányzatot is pasztellszínekben játszó, veszélytelen szalon-szélsőjobboldalisággá pingálja át ez az eufemizáló indulat.

Számomra éppen ennyire elfogadhatatlan (ha nem is összemérhető az imént vázolt jelenséggel) a közelmúlt máris-megszépítése, idealizálása, például az a tartózkodás, amellyel Aczél György kulturális országlását kezelik némelyek. Ahogyan szót sem ejtenek (vagy ami még rosszabb: nosztalgikus szavakat ejtenek) arról, amit ez a kultúrpolitika művelt. Mintha azok az ostobaságok, vétkek, amik a rendszerváltás utáni kultúrpolitika számláját terhelik, visszamenőleg felmentést adhatnának az aczéli korszak manipulációinak. Mintha most, utólag, elkezdénék bevenni azt a maszlagot, amit maga Aczél még mindenhatóságának idején is csak a külfölddel tudott megetetni, hiszen idehaza köztudott volt, hogy nem több ügyesen összeeskábált látszatnál. Lekenyerezte azokat, akiknek művészi rangja korábban már kikezdhetetlenné vált, és kivételezett helyzetbe hozta őket. Azt hirdette, hogy lám, a jelentős alkotó és a jelentős alkotás megbecsülésnek örvend. Tehát, aki elégedetlen, abból csak a tehetségtelenek és középszerűek kielégítetlen becsvágya beszél. Eközben ő, a *Jó Kertész* szerepében tetszelegve időről-időre gondosan elvetette a dudvát, öntözte, tápszerekkel erősítette, fölnevelte. Kikiáltotta egy új növénykultúra diadalának, s reá bízta, hogy szívja el a nedvességet, a sókat, a nyomelemeket a majd-hogynem véletlenségből mégis megtermő, igazi növény elől. Aki pedig a díjazott, államilag föltáplált dudva ellen gyomirtóval szeretett volna védekezni, az magától értetődően ellenségnek minősült, rágalmazónak, irigynek, és arra ítéltetett, ami esetenként a tiltásnál is rosszabb: a pusztá vegetációra.

Ezt a mechanizmust természetesen Aczél nem egyedül működtette. Megvoltak (Illyés szállóigévé vált kifejezésével élve) a „magánszorgalmú kutyái”, akik maguktól, a szuverenitás látszatának fenntartására is ügyelve tették azt, amivel gazdájuk elismerését kiérdemelhették. A látszat megőrzéséhez például hozzátartozott, hogy az illető – ha éppen az volt a feladat – „felszéllel” még akár ellenzéki is legyen, máskor (mármint más kampányok idején) pedig kacérkodhatott az Aczél által nacionalistának ítélt eszmékkal, lehetett jobbos, lehetett balos, mikor mit s kiket kellett lejártni, vagy összeugrasztani, mennybe emelni vagy kiátkozni. Az egykor penzumként teljesített ellenzékiiséget, a kacér hazafiaskodást ezek a magánszorgalmúak most, a kilencvenes évek elején, hivatkozási alapként használják, mintegy annak bizonyítékául, hogy ők nem neofiták, ők nem érdemtelenül jelentkeznek egyik vagy másik mundér viselőjének.

Ha felbukkan e „foltozott irhájú zsoldosok” (copyright Faludy György) egyike-másika, azért viselkedhet így, mert Aczélról és módszereiről hallgatva azt a képzetet keltjük a világban, hogy mi (amolyan posztumusz mundérviselőként) a baloldalisággal Aczél is elvállaljuk a magunkénak. Mármint akik az aczéli idők manipulációit lassan, de folyamatosan átpingálják azzá a „mégiscsak értékeket teremtő”, meg „a térségben viszonylag legliberálisabb”, sőt, „toleranciából példát adó” korszakká, aminek ők, mint kiszolgálói és haszonélvezői, láttatni szeretnék. Kimondatlanul is azt bizonygatják, hogy olyan gazda mellett, amilyen Aczél volt, magánszorgalmúnak lenni sem volt szégyen, sőt inkább dicsőség. Tehetik, mert mi, akiknek a baloldaliságról másféle elképzeléseink vannak, megbocsáthatatlan nagyvonalúsággal átengedtük Aczél bírálatát Csurkának, Fekete Gyulának, meg a gunyoros fölénnyel „Gyuri bácsizó” Antall József miniszterelnöknek, mintha ama három „T”-s korszak csak a „népnemzeti gerincűeknek” fájt volna.

Tudom, sokan azt mondják: inkább foglalkozzunk azzal, ami most történik, elvégre Aczél rémes tévedése in már hális tennek túl vagyunk. Én meg azt gondolom, hogy éppen ez a tévedés. Ami a kultúrában a hatvanas–hetvenes–nyolcvanas években végbement, az még mind itt van bennünk. Hordozzuk az ideginkben, a zsigereinkben, a rossz reflexeinkben éppúgy, mint a

meg nem írt, félbehagyott vagy megalkuvó módon megírt műveinkben. Ahogy Juhász Gyula írta keserű versében az „örök” Annának: „Benne élsz te minden félrecsúszott nyakkendőmben”. Ráadásul az egykor hírhedett magánszorgalmú kutyák kis ideig tartó, zavart félrevonulás után máris felhúzták – és sokak szemében kompromittálják – az új mundért. És minden önekik kedvez. Az ifjúság ma is hajlamos arra, amire minden időben: csak arról akarjon tudni, ami éppen a szeme előtt zajlik. Olyannak hisz mindenkit, amilyennek most mutatkozik. A múltat generációs gőgből sem kutatja, megelégszik a globális minősítéssel, hogy „a múlt rossz volt”, a részletek nem érdekeseek, hiszen *nekik* nem volt, nem lehetett közük azokhoz, felelősségük e téren nincsen. Ezzel a felfogással könnyű bedőlni annak a látszatnak, amit a magánszorgalmúak igyekeznek elhíttetni magukról. Az idősebbek, akik emlékeznek és dokumentálhatnak az Aczélnak tett szolgálatokat, azért – is – hallgatnak, mert nem óhajtanak a másik oldal leszámolást, „fejeket” követelő vérszomjasaihoz hasonlítani. És lám, mi az eredmény: még egy évtizedeken át a „művelt esszéista” pózában tetszelgő magánszorgalmú is, aki nem egészen egy évtizeddel ezelőtt, az *Új Tükör* című képes hetilapban nyilvánosan feljelentette egy csak kéziratos formában létező mű szerzőjét, ismét virul és működik. Nem árt felidézni, mi, miért és hogyan történt. A feljelentett kéziratot ez az illető kulisszák mögötti „lektorálásra” kapta meg, hogy annak betiltásához (maga is értelmiségi, sőt többé-kevésbé író lévén) ideológiát szolgáltatson.. Az efféle titkos cenzori szolgálat amúgy rendszeres gyakorlata volt az aczéli kultúrpolitikának, mások azonban beérték azzal, hogy megbízójuk elé terjesztették jelentésüket. Történetünk szereplője azonban újított: ő a házi használatra rendelt denunció írományt meg is jelentette a nevezett lapban. Ezzel azt döntötte el, hogy a kézirat szerzője továbbra se törhessen át a szamizdat-publikálásból az első nyilvánosságba. Egy senki más által meg nem ismerhető művel kapcsolatban fejtegette, hogy az a legjobb, ha nem jelenik meg. „Megvédte” tőle a társadalmat. Hogy eljárása az etikai minimumot is nélkülözi, nyilvánvaló, az meg egyenesen elképesztő, hogy ez a magánszorgalmú ma is ott szerepel minden, az MDF-kormánytal szemben ellenzéki pozíciót elfoglaló orgánum-

ban, mintha posszibilis „baloldali” írástudó volna. És próbálná csak bárki névvel, címmel, fotókópiákkal dokumentálni, még pár éve is miket művelt és kikérni magának, hogy felölthesse a baloldali mundért! Azt bélyegeznék meg, azt közösisitenék ki, mint „egységbontót”, aki erre elszánná magát.

A példa korántsem egyedi és főképp nem kivételes. Egy másik magánszorgalmú időről-időre azon háborog, hogy bűnként olyan írását olvassák a fejére, amit neki a belső meggyőződése diktált. És amit belső meggyőződés diktál, az – ha nem értünk is egyet vele – morálisan támadhatatlan. Közben az illető arra spekulál, hogy azok, akik tudják, valójában mit és miért tett, úgysem szólalnak meg, mert köti őket „a mundér becsülete”. Nem akarnak egységbontók lenni. És arra is kényesek, hogy kínos volna egy követ fújniuk a jobboldal gyűlölködve fröcsögőivel. A dologban csak egyvalami hibádzik: a piszkos munkát, amit elvégzett, nem lehet a belső meggyőződésre kenni. Vagyunk még itt jópáran, akik emlékszünk rá, hogy a kultúrpolitika gyakorlatilag „verseny tárgyalást” írt ki ennek a feladatnak az elvégzésére, és három bértollnok inszINUÁLÓ irományából választották ki azt, amelyik a leghatásosabb demagógiával tudott megtámadni egy olyan művet, amelyet megint csak nem ismerhetett a hazai közvélemény. A kilátásba helyezett díj is nagy volt: nevezett magánszorgalmú, aki korábban *A Hét* című adásban hajlongott, a televízió elnöki posztjának reményében vállalta, hogy orvul ledöf egy költőt, akinek nyugaton megjelent, vitatható esszéje bökte Aczél elvtárs csórét. Más kérdés, hogy a három pályázó egyike sem tudta egyedül szállítani a tökéletes megoldást, így aztán mindegyik versenyműből kiollózták a legjobb sanda érveket és ezekből kompilálták össze a választ, ami végül (a denunciáláshoz szállított, mennyiségre legtöbb érv jogán) a hajlongó magánszorgalmú neve alatt jelent meg. Ennek a történetnek a hőse is itt domborít, és mártírkodik – a baloldalon. Védelem alatt áll. Magam (igaz, csupán egy aprócska szatírában) megpróbáltam kikezdeni a tekintélyét, mert naivan azt hittem, hogy a közelmúlt hozzá hasonló szereplőivel tényleg leszámolt ez a „mi” oldalunk. Magyarán: úgy véltem, lehet barátom Plátó, de még inkább barátom az igazság. Ezt követően a „talán nem véletlenül...” szlogenre hallgató, legnagyobb

példányszámú napilap főszerkesztője, lévén a magánszorgalmúval szolidáris, e sorok íróját tiltatta ki nemcsak a lapból, de összes kapcsolt részeiből is.

Az eset nem miattam érdemel figyelmet – számomra csak ropant tanulságos volt. Kiviláglott belőle, hogy ma sincs más választás, mint felölteni valamelyik mundért és vállalni mindazt, ami ezzel jár (ahogy a K.U.K. hadseregben mondták: „Maul halten, und weiter dienen” („Pofát súlyba és szolgálj tovább”), vagy kimaradni minden reguláris egységből. Plátónak ma sem mondhatom, hogy bármiben, akár a legkisebb dologban is, ne volna igaza. Mindig „helyzet” van és a helyzet sosem alkalmas rá, hogy ki mondjuk a kényes, mármint a mundérunk színéhez képest kényes igazságot. És nincs ez másképp odaát, jobboldalon sem. Ha akad köztük, akinek az igazság („az” igazság) fontosabb a mundérnál, hamar a ranglétrán lejjebb, vagy egyenesen kívül találja magát a seregen. A rendszerváltás utáni Plátó ugyanis úgy érzi, az igazság attól igazság, hogy az ő szájából hangzik el. És ha ez így van, akkor bizony nem is tudom, Plátó tényleg a barátom-e még?

(1993, *Köztársaság*)